

értelmezi, átérti, átvilágítja. Az európai értelmiségiek tacitusi *ruere in servitium*-át rajzolja talán a legalaposabban. Kár azonban hogy az értelmiségiek e magatartásában csupán *vereséget* lát bizonyos régi eszmények fénye mellett. — A könyv legértékesebb fejezete „Az értelmiségiek helyzete a modern világban.“ Ez a fejezet különben a könyv központi kérdése szempontjából is a legjelentősebb.

**PETER JILEMNICKY: KOMPAS V NÁS (A lélek iránytűje).
Družstevní práce. Praha 1938.**

Az emberi boldogság kérdése gyakran visszatérő témája az irodalmi alkotásoknak. Jilemnicky, a csebbe ojtott neves szlovák író legújabb magyszabású munkájában is ezt a kérdést vetette fel. Jilemnicky, a kérdés megiejejtethetlenségének tünése következtében rendkívül izgalmas és éppen ezért csabító munkára vállalkozott. De már eleve leszögezhetjük: jól oldotta meg. A regény Jilemnicky eddigi alkotásainak csúcsteljesítménye. Benne van alkotóerejének minden előnyös oldala, de benne találjuk eddigi műveinek jóformán valamennyi témáját és motivumait is.

A *Kompas v nás* lényegében amolyan szintézis a társadalmi valóság összefoglalására. Jilemnicky itt teljesen eltávolodott a realiztikus regény hagyományos formájától. Áttörte a hagyományos kereteket, hogy a társadalmi változásokat és történéseket a legkisebb területre sűrítse. Az olvasót elviszi a hósipkás kaukázusi hegyek tövébe és az ázsiai sivatagokra, majd visszatér a tátraalji szlovák faluba s hűen ábrázolja, hogy élnek az emberek itt és ott, hogy szeretnek és hogy küzdenek, harcolnak a kenyérért az elemi és társadalmi erőkkel szemben. Első könyvében (*Vítazny pád* — Győzedelmes hullás) Jilemnicky a szegény kiszucvai falu életét jelenítette meg, balladás felfogásban, anélkül, hogy a társadalmi jelenségek gyökeréig hatolt volna. Következő művében (*Zunia-cikrok* — Visszhangzó léptek) az új Oroszországban élő szlovák telepések sorsáról rajzolt realiztikus s a társadalmi hatóerőket kidomborító képet, élményei alapján, amiket mint a szlovák telep tanítója szerzett az Unióban. A *Pole neorané* (Felszántatlan föld) és a *Kus cukru* (Egy szem cukor) oldalain ismét visszatér a szlovák valósághoz, s különösen utóbbi regényében, a társadalmi realizmus eszközeivel vázolja fel a szlovákszkói cukorrépváradék ipari és agrármélyrétegének és öntudatos értelmiségeinek küzdelmes harcát a kenyérért és emberibb életkörülményekért.

A *Kompas v nás*-t tulajdonképpen keretes novellák gyűjteménye, melyeket csupán a közös gondolat és beszélgetés szájai fűznek össze. Jilemnicky a Kaukázusban barangol, ahol rábukkan régi barátjára, Csermenre. Filozófiai mélységű beszélgetésbe elegyedik barátjával, annak atyjával, Kazbekkel s Toto apóval. A boldogság kérdését boncolgatják s akárcsak az Ezerégyéjszaka meséiben egyszerű és bonyolult emberi sorsokról mondanak érdekes történeteket. A közbeszótt beszélgetések során megállapítják, hogy az emberi boldogságot tudatosan kell megteremteni s a boldogság előfeltétele a munka, a föld és a felebaráti szeretet. Az egyik közülük a régi gruzinok és oszetinek háború előtti, háború alatti és az új életviszonyok közötti életéről számol be, a szerző pedig kedves, szívéhez nőtt, szűkebb pátriájáról, a kiszuca vidékéről és az interhelpi szlovák telepésekről mond el érdekes történeteket. Valamennyi elbeszélésből kidomborodik az ember szívós küzdelme a boldogságért, kenyérért és földje, hazája iránti nagy-nagy szeretete. A könyv hat egyenlőtlen részre oszlik. A szerző történetei a leghosszabbak, a többieké rövidek, de telve az orosz lélek lírai hevületével és hangulatá-

val.

A könyv érdekes körülmények és indítékok kölcsönhatásaként jött létre. A szerző egyik napvilágot látott levelében (*Panorama*, 1937. évf. 8. szám. 233-34. old.) bővebben utal erre. Egyik elbeszélésének megírása után, melyben futólag érintette a boldogság-problémát, erős hiányérzete támadt. Ha valamilyen munkáját befejezte eddig, úgy érezte, mintha nagy nagy kő esett volna le a szívéről. Ebben az esetben nem ez volt az érzése. Az emberi boldogság és boldogtalanság feltételeinek és okainak problémája, maga az egész gondolat állandóan nyugtalanította és megoldásra ösztönözte. Sokáig hordozta magában a gondolat-magot, míg nem kifejeződött benne a válasz: „Világos lett számomra, — írja — hogy az emberi boldogság első feltétele a szabadság és örömteli munka... De egyszersmind az is világos lett előttem, hogy az emberek nemcsak azáltal boldogtalanok és megkötöttek, ami külsőleg korlátozza szabadságukat... Boldogtalanságuk, szabadság-hiányuk belőlük ered, a motrálból, melyet belőlük ojtottak, melyet a környezetüktől kaptak és amely cselekedeteiket s az emberekhez és világhoz való viszonyukat határozza meg. És ott is, ahol az egész társadalmi rendet új alapokra helyezték, ami megváltoztatta az embereknek és dolgoknak egymáshoz való viszonyát és ahol tehát a szabadság és boldogság első feltétele teljesült, az emberekben benne maradnak a régi világ és régi morál idejétmúlt csabangjai. Ezek aztán nem engedik, hogy az ember *érzelmi élete* úgy alakuljon ki, ahogy kialakulhatna, ha a költő világ rendjével egyszersmind az emberek is megújídnának... A világ nehéz harcokat élt át és él át, de a legnehezebb küzdelmeket az embereknek saját magukkal kell megvívniuk most és a jövőben is, ha meg akarják kóstolni a változások jó ízét... Egyszer felöltött bennem a kérdés: vajjon boldogok lehetnek-e azok a honfitársaink, akik tőlünk távol és oly feltételek közt élnek, amelyekről fentebb már szólottam: pl. saját telepükön dolgoznak valamilyen nyílluk javára, egyenjogúak, senki sem használja ki őket s ezen az alapon gondolat- és érzésviláguk szabadon fejlődhetik. Vajjon hiányzik-e számukra valami még a boldogsághoz? Ez a kérdés kinzött leginkább... Írtam barátomnak a mongol határra, tisztán akartam látni, megkérdeztem ismerőseimet, felidéztem külföldi tartózkodásom és hazatérésem emlékét, Minden oldalról azt válaszolták, amit mindig intenzíven éreztem: a haza nem üres, tartalom nélkül való szó. Az otthon érzése egészíti ki az emberi boldogságot.“

E három tétel alapján építette fel Jilemnický új munkáját. Nyilvánvaló volt, hogy el kell hagynia a regényforma szűk kereteit, mert ilyen probléma-anyagot nehéz lett volna egy regény meghatározott meségyéi közé zsúfolni. A cselekmény és téma szétfutó, egymástól látszólag merőben ellentétes irányba fonódó szálait csak a közös probléma fogja össze, amelynek az egész mű alá van rendelve.

Melyek az emberi boldogság és szabadság feltételei? Két testvér történetét mondja el, Haviar Józsefét és Vencelét, akik közül az egyik maga a megtestesült jószág. A másik irigy és földéhes, nem is annyira rossz ember, mint amennyire boldogtalan, mert a vagyon után vágyódik. Az író siet leszögezni: A vagyon és a gazdaság utáni vágy az embert boldogtalanná, erkölcsstelené és gonosszá teszi. „Azt hiszem, hogy első sorban nem lehet boldog az, aki nem szabadult meg a vagyon utáni vágytól...“ Eurodvá Éva és Cerepencsuk története világosan példázza, hogy a boldogsághoz nem elég két ember egymás iránti erős vonzama, szükséges, hogy az idősebb nemzedék tagjai is hozzá tudjanak alakulni a megmásult életformához, nehogy érzelmi életüket anyagi érdekek és

előítéletek tartsák fogva. A legszibbemarkolóbb és legemberibb vonásokat tárja elénk a könyv utolsó története, mely a honi föld problémáját boncolgatja. S Jilemnický e történet kapcsán cselekszi meg a szlovák irodalomban először, hogy a szlovák embert a mai világ nagy változásaiba és forgatagába állítja. Jilemnický nem, mint folklorisztikus vagy ethnográfiai érdekességet tünteti fel a történet szereplőit. Az élő húsvér embert vonultatja el előttünk a könyv lapjain. Jilemnický együtt él az alakjaival. Minthacsak saját szívéből szakította volna ki valamennyit, úgy simul hozzájuk. Erős lírai lendülettel és sok melegséggel rajzolja meg alakjait és vezeti a cselekmény fonalát. Lirizmusa nélkül elmossa a kemény valóság konturjait és valószínűtlenné szépíti a cselekmény vonalát, de így is kicsillan mesterien komponált mondatai mögül a realiztikus művész erős formáló és teremtő tehetsége.

Jilemnický új regényét többhelyütt elméleti reflexiókkal tüzdeltte meg, melyek az emberi boldogság és otthon kérdését bogozhatják. Ezek a részletek a mű rovására mennek. A regény igazi erőssége ott van, ahol Jilemnický párhuzamot von a régi és a keletkező új valóság között. Itt ujját és hatásában is értékeset nyújt Jilemnický. Ezen az eszmei és művészi síkon kap a *Kompas v nás* hatalmas távlatokat, melyek a jelenből a másult jövőbe ivelnek. (*Sándor László*)

VICTOR JINGA: GANDIRE ECONOMICA ROMANEASCĂ ÎN SECOLUL AL XIX-LEA (Román gazdasági gondolkodás a XIX. században)

A múlt század első felében meginduló román gazdasági eszmélkedést a kor gazdasági és politikai tényei magyarázzák. Gazdaságilag: már a XVIII. század vége felé jelentkezik az ipari tevékenység fokozódása, politikailag pedig a XIX. század eleji események szabadabb és függetlenebb életet biztosítanak. Az adrianopoli szerződés (1829) megszüntette a törökök mezőgazdasági cikkeket illető monopóliumát s teljes kereskedelmi szabadságot biztosított. A szerződés következtében ugyan a fejedelemségek orosz protektorátus alá kerülnek, a Regulamentul Organic azonban biztosítja a fejedelemségek szabad kereskedelmét, bár az oroszok nem igen szorgalmazták a fejedelemségek nyugati kereskedelmi kapcsolatait. Így pl. nem törődtek a Duna hajózhatóvá tételével, nehogy a román kikötők Odessza versenytársai legyenek.

Az adrianopoli szerződés korában a román polgárság számban csekély, gazdasági és társadalmi sulyban pedig gyenge. Felerősödését elsősorban a szabadkereskedelem, illetve a román gabona kereslete segíti elő. A meginduló gazdasági fejlődéssel egyidőben a gazdasági elmélkedőket a szabad árucserre, a liberalizmus gondolatai foglalkoztatják. Az első román gazdasági író, *Nicolae Suțu* (1789-1871). Első munkája (*Aperçu sur l'état industriel de la Moldavie*) 1838-ban jelenik meg. N. Suțu a francia klasszikus gazdaságtan tanítványa. Elméletében korántsem eredeti. „Mi nem új dolgokat akarunk feltalálni, — írja — hanem kétségbevonhatatlan törvényeket alkalmazni megfelelő következtetések levonása céljából.“ Suțu megvizsgálva Románia kedvező földrajzi elhelyezkedését és anyagforrásait, hisz Románia önálló gazdasági fejlődésében: egyelőre azonban nem az ipar, hanem a moldvai mezőgazdasági kincsek kiaknázásának szorgalmazását kívánja. Egy másik gazdasági író, *Alexandru Moruz* szintén a szabadkereskedelem híve. (*Progres et liberté*. 1861.) Mindkettő a nagybirtokos osztály érdekeinek szóvivői, akik a szabad kereskedelemben elsősorban a gabonaértékesítés lehetőségeit látták s ezzel az elvvel vélték ellensúlyozni az ipari protekcionizmus törekvését.